

Az ökológiai gazdálkodás hatékonysági kérdései

ALVINCZ JÓZSEF – KOLTAI JUDIT PETRA

Kulcsszavak: ökológiai gazdálkodás, munkaerő-állomány,
bruttó termelési érték, költség, hatékonyság.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az életszínvonal emelkedésével egyre nagyobb hangsúlyt kap az egészséges táplálkozás, és ugyanakkor a mezőgazdasági termelésben jelentkező árutöbbletek kitérésre keresésére ösztönzik a gazdálkodókat, így az ökológiai gazdálkodás a mezőgazdaságban tevékenykedők egy csoportjának teljes, illetve részbeni megélhetési alapul szolgálhat. 2005-től azonban jelentős visszaesés tapasztalható mind az ökológiai termelésbe vont terület nagyságát, mind az ökológiai gazdaságok számát tekintve, a gazdálkodók egy része ugyanis különféle más integrált programokba kapcsolódott a kedvezőbb feltételek és a magasabb támogatási összegek miatt.

Az egyes gazdaságtípusok esetében a birtokméret tekintetében szignifikáns különbség alapvetően nem állapítható meg. Mindez azonban nem mond ellent azon sajátosságnak, amely szerint az ökológiai gazdaságok jelentős részére jellemző extenzívebb gazdálkodás indukálja is a nagyobb méretet, de az ok-okozati összefüggés fordítottja is igaz.

Vizsgálataink szerint az ökológiai gazdálkodásnak átlagosan 7-27%-kal magasabb az éves munkaerő-szükséglete 100 ha mezőgazdasági területre vetítve a 2006-2007-es esztendőkhöz viszonyítva. Az ökológiai gazdálkodás költségigénye átlagosan 30-40%-kal alacsonyabb a hagyományos gazdálkodáshoz képest a vizsgált esztendők és gazdálkodói kör vonatkozásában.

Az egyéni és a társas ökológiai gazdaságoknál az értékesítés nettó árbevétele nem éri el a konvencionális gazdaságokét az alacsonyabb termésátlagok és a fokozatosan csökkenő értékesítési átlagárak következtében, annak ellenére sem, hogy az agrártámogatások ennek a deficitnek az ellensúlyozását szolgálják.

Míg az egyéni ökológiai gazdaságok jövedelmezőségi mutatói javultak a fennálló támogatási rendszer lehetőségeinek kihasználása, a minőségi termékek iránti kereslet növekedése, az értékesítési módok (biotermékek piaca, közvetlen termelői értékesítés), valamint a kedvezőbb időjárási feltételek következtében; addig a társas ökológiai gazdaságok 2006-tól már veszteségesen működtek. Ez utóbbi elsősorban az értékesítés nettó árbevételének csökkenésére vezethető vissza.

A jelenlegi helyzetben megoldást jelenthet, ha az ökológiai gazdaságok piaci pozíciójuk erősítése, illetve javítása érdekében vertikális integrációkba tömörülnek, illetve az általuk előállított termékek hozzáadott értékét feldolgozó kapacitások létesítésével, illetve bővítésével növelik.

BEVEZETÉS

Az életszínvonal emelkedésével egyre nagyobb hangsúlyt kap az egészséges táplálkozás. Időrendileg ezzel egyidejűleg a mezőgazdasági termelésben jelentkező árutöbbletek kitorési pontok keresésére ösztönzik a gazdálkodókat. Az említett kétirányú impulzus eredőjeként is értelmezhető az ökológiai gazdálkodás napjainkban történő előtérbe kerülése. Ennek hatására a mezőgazdasági termelés még diverzifikáltabbá válhat. Meg kell azonban említeni, hogy a mezőgazdaság piaci-értékesítési problémái, a jövedelemhiány kérdése nem oldhatók meg az ökológiai gazdálkodással, mert egyaránt hiányoznak az áruértékesítési és az érdekeltségi feltételek. Ez a gazdálkodási mód a mezőgazdaságban tevékenykedők egy csoportjának teljes, illetve részbeni megélhetésének alapjául szolgálhat.

Ökológiai gazdálkodással Magyarország valamennyi régiójában, illetve megyéjében foglalkoznak. A tevékenység mérete, szerepe eltérő attól függően, hogy hobbi-szinten, önellátó, vagy árutermelő jelleggel végzik-e azt.

Az ökológiai gazdálkodásra átállt és az átállás alatt lévő területek aránya 1990 óta a kezdeti 2000 ha-ról mintegy 120 000 ha-ra nőtt (1. ábra), amely hazánk mezőgazdaságilag művelt területének 2,2%-át adja (Roszik, 2008). Ezt a tendenciát részben a piaci igény, valamint a kormányzati támogatások ösztönző hatása indukálta.

A 2005-ös esztendődtől kezdődően jelentős visszaesés tapasztalható mind az ökológiai termesztésbe vont terület nagyságát, mind az e tevékenységgel foglalkozó gazdaságok számát tekintve. Az Unió tagországaiban – az ökológiai termelés politikai eszközökkel történő támogatása ellenére – növekedési ütemében hasonló megtorpanás tapasztalható (Járási, 2005). A hazai gazdálkodókkal készített interjúk tapasztalatai szerint az említett termel-

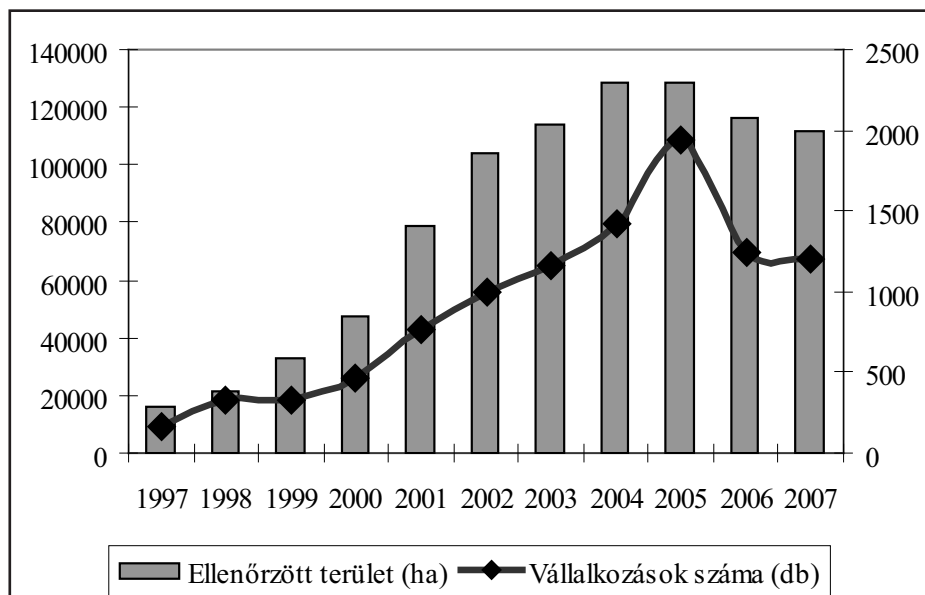
ési eljárásra történő átállás, illetve további területek bevonása kockázatos, a gazdálkodók ugyanis nem látják a piaci értékesítést biztosítottnak (Járási, 2004). Az ökológiai gazdálkodást folytatók egy része az integrált termelési és értékesítési programokba kapcsolódott be a kedvezőbb piaci feltételek és a magasabb támogatási összegek miatt.

Szakmai körökben az „öko” és a „bio” kifejezéseket szinonimaként szokták használni. Továbbá a két fogalmat azonosan használják a termék, illetve a termék-előállító folyamatra. Véleményünk szerint a „bio” kifejezést inkább a termékre célszerű vonatkoztatni, a termelési eljárás jelölésére megfelelőbbnek tűnik az ökológiai elnevezés (tehát biotermékekről és ökológiai gazdálkodásról beszélhetünk). Az is igaz viszont, hogy a két elnevezést szóhasználatbeli eltérésként is lehet értelmezni. A termék-előállítási folyamatra vonatkozóan azonban az ökológiai gazdálkodás szemléletesebb kifejezésnek tekinthető. Annál is inkább, mivel az ökológiai gazdálkodás megítélésünk szerint a mezőgazdasági termelő tevékenység környezetgazdálkodási vonatkozásait is tartalmazza. Más megközelítésben az ökológiai gazdálkodás a természeti környezettel szoros harmóniában lévő termelő tevékenységet jelent, bizonyos szempontból pedig szociális aspektusokkal is bír.

Radics L. és szerzőtársai (2001) szerint „az ökológiai gazdálkodás nemcsak termeléstehnológiai, hanem etikai kérdés, életszemlélet, életforma, életfilozófia is. Ez utóbbiak jelentik azt a többletet, amelyek alapjaiban különböztetik meg a hagyományos gazdálkodási szemlélet-től.” Amint arra a későbbiek során rámutatunk, ezen optimális állapot és motiváció mellett az ökológiai gazdálkodás kiváltó oka sok esetben a kényszer. Például a kedvezőtlen termőhelyi, talajadottságok. Az ökológiai gazdálkodás pontos definícióját az említett szerzők a következők

1. ábra

Az ökológiai gazdálkodás fejlődése Magyarországon

Forrás: Roszik, 2008

szerint adják meg: „Ökológiai gazdálkodáson a szintetikus műtrágya és szintetikus növényvédő szer nélküli, a természetes biológiai ciklusokon, szerves trágyázáson, biológiai növényvédelmen alapuló gazdálkodási formát értjük.” A szerzők az ökológiai gazdálkodást az egyébként elterjedt biogazdálkodás, vegyszermentes termelés, ökogazdálkodás szinonimájaként használják, és e fogalmat azonosan értelmezik az angol szakirodalomban elterjedt *organic*, vagy *ecological agriculture*, illetve a német *biologischer*, valamint *ökologischer Landbau* fogalmakkal.

Kissné Bársony E. (2000) kiemeli, hogy az ökológiai mezőgazdaság a föld, a növények, az állatok és az ember harmonikus együttműködésén alapul. „Fő célja – az élelmiszerek előállítása mellett – a természetes körforgás fenntartása. E természeti mód céljaiban tudatosan nem törekszik a maximális hozamok és teljesítmények elérésére, hanem a lehető leginkább

környezetkímélő módszerekkel biológiailag nagy értékű, egészséges élelmiszerek előállítására.” Megemlíti, hogy e termelési eljárást angol nyelvterületen organikusnak, jó néhány európai országban biológiaiainak, máshol alternatívának nevezik. Álláspontja szerint Magyarországon a biológiai gazdálkodás elnevezést az ökológiai váltotta fel.

Organikus termelés, illetve termék alatt elsősorban azokat a mezőgazdasági termelési eljárásokat és produktumokat értjük, amelyek előállítása során kizárólagosan természetes anyagok felhasználására kerül sor. Ugyanakkor az organikus termelést is értelmezhetjük úgy, mint egy környezetbarát termék-előállítási folyamatot.

Az ökológiai gazdálkodás ökonomiai aspektusai részben eltéréseket mutatnak a konvencionálishoz képest. Fehér (2002) és Pimentel (2005) a rendszer alapvető

sajátosságait a következőképpen foglalja össze:

- Az ökológiai gazdálkodó olyan szolgáltatásokat végez, illetve olyan javak fennmaradását biztosítja, amelyek értéke a hagyományos közgazdaságtan eszközeivel és számítási módszereivel nem mutatható ki (externáliák¹).

- Arányaiban több ökológiai gazdaság található a kedvezőtlen adottságú területeken, mint az adott ország termékenyebb területein.

- Általában igaznak fogadható el, hogy a teljes ökológiai gazdálkodási rendszer kézimunka-igénye nagyobb, mint a hagyományos gazdálkodás esetében.

- A munkaerő-felhasználás időben jobban elosztott a hagyományos rendszerekben.

- Az ökológiai élelmiszerek általában magasabb áron értékesíthetők a piacon, a hektáronkénti nettó jövedelem gyakran megegyezik, illetve magasabb, mint a hagyományosan előállított termékekénél.

A rendszer ökológiai és ökonómiai sajátosságai között szoros összefüggések figyelhetők meg. Az ökológiai gazdálkodás megkezdéséhez kötelező az átállási időszak kialakítása, aminek a tényleges hosszát az adott földterület előtörténete, a termelt növények és a tartott állatok típusa határozza meg. Ezen időszak alatt előállított termékek is magasabb áron értékesíthetők, mint a hagyományos termékek, viszont számolni kell többletráfordításokkal, befektetésekkel, amelyek átmeneti jövedelmezőségcsökkenést eredményezhetnek. A mezőgazdasági termékek kémé-

letes feldolgozásával piacképes, magasabb bevételt eredményező termékek állíthatók elő. Elsősorban a mezőgazdaság helyben található megújuló erőforrásaira támaszkodnak, amely adott területre vetítve csekélyebb energiafelhasználást eredményez, csökkentheti a termelési költségeket, ezzel együtt viszont a hozamokat is. A termelési szerkezet diverzifikációjával több piaci lehetőség adódik, ugyanakkor a technológiai korrekciós lehetőségek csökkenése megnöveli a termelési kockázatot, a szelekciós lehetőségek szűkülésével pedig alacsonyabb hozamok realizálódhatnak (CAC/GL 32., 1999; Fehér, 2002).

VIZSGÁLATI ANYAG ÉS MÓDSZER

A feladat elvégzéséhez az *Agrárgazdasági Kutató Intézet Tesztüzemi Rendszere* (más néven Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat, rövidítve: MSZIH, angolul: *Farm Accountancy Data Network*, angol rövidítése: FADN) szolgáltatott adatokat a 2004-2007. esztendőkre vonatkozóan (1. táblázat). A részmintasokaságok összege mind a négy év esetében a Tesztüzemi Rendszerbe bevont teljes gazdálkodói kört képezi. Az adatállomány *súlyozatlan adatokból* áll. Ezt azért tartjuk szükségesnek megjegyezni, mivel a tesztüzemi gazdaságokról szóló kiadványban súlyozott adatok szerepelnek.²

A Tesztüzemi Rendszer adatbázisa mellett a témakörre vonatkozóan egyéni kérdőíves (2007) információgyűjtést is végeztünk. Mindezek együttesen képezték a témakört összegzően értékelő megállapításokat.

¹ Az intenzív gazdálkodásban számos – mások által (pl. az állam) megfizettetett – költséggel nem számolnak. Ezeket a rejtett költségeket nevezi a közgazdasági irodalom negatív externáliáknak. Ilyenek pl. az okozott környezeti kár, az emberi szervezetet érő vegyszerek kedvezőtlen hatásai miatti egészségügyi kiadások.

² A tesztüzemi adatbázist alkotó gazdaságok adatait mindig az utolsó Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) adataival súlyozzák. (A részmintasokaság tehát a teljes mintasokaság ismerete alapján kerül figyelembevételre.) Tekintettel arra, hogy esetünkben a Magyarországon létező valamennyi ökológiai gazdaságra vonatkozóan nem rendelkezünk információval, ezért a Tesztüzemi Rendszerben szereplő valamennyi – ökológiai és egyéb – gazdaságok adatait is azok korrekt módon történő összehasonlítása végett súlyozatlan formában vettük figyelembe.

I. táblázat

A vizsgált gazdaságok száma³

Év	Ökológiai gazdaságok	Egyéni ökológiai gazdaságok	Társas ökológiai gazdaságok
2004	31	22	9
2005	45	33	12
2006	48	30	18
2007	23	15	8

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

AZ ÖKOLÓGIAI GAZDASÁGOK FŐBB JELLEMZŐI

A hazai mezőgazdasági vállalkozások jövőjét számos tényező befolyásolja, és e hatások hatványozottan érvényesülnek az ökológiai gazdaságok esetében. A kérdőíves felmérésünkre kapott gazdálkodói visszajelzések a rendelkezésre álló erőforrások (munkaerő, földterület, tőke) korlátozott mennyiségét, a fennálló gazdasági helyzetet (támogatások, piaci igény, termelői csoportok létrehozása), környezetvédelmi megfontolásokat (állattenyésztés bevezetése, ideális vetésforgó kialakítása), valamint – elsősorban az egyéni gazdaságok esetében – a vezető életkorát nevezték meg főbb korlátozó tényezőként.

Az átlagos birtokméretek (2. ábra) ökonómiai szempontból, a magyarországi költség-jövedelem viszonyokat tekintve gazdaságosnak mondhatóak. Ezt támasztja alá az a számítás is, ami a hazai ökológiai gazdálkodás fedezeti hozzájárulását hasonlította össze a konvencionális gazdálkodási típusokkal. Felár nélkül mintegy 100 hektárra adódó fedezeti mérettel szemben 10% felár már jelentősen, harmadával csökkent a fedezeti méretet. A felár

növekedésével fokozatosan csökken a fedezeti méret, azonban a csökkenés mértéke nem arányos a felár növekedésével. Amennyiben 100%-os felár érvényesíthető lenne, akkor már 20 hektár körüli gazdaságméret fedezné a gazdálkodás összes költségét. A modellszámítások szántóföldi növénytermelésre készültek (*Takács et al., 2001*).

Saját vizsgálatunkban a 2004-2007-es esztendőkre vonatkozásában a gazdaságok átlagterületei jelentős eltéréseket mutatnak (2. táblázat), ez azonban leginkább a gazdaságok számának évenkénti változására vezethető vissza. A mezőgazdasági-
lag hasznosított területeken belül a művelési ágak közül a szántóföld dominált, bár kisebb mértékben, mint a hagyományos gazdaságokban.

Az elemzett esztendőkre vonatkozásában az egyéni ökológiai gazdaságok átlagterülete meghaladta a konvencionális gazdaságokét, ugyanakkor a társas ökológiai gazdaságok átlagterülete egyik vizsgált esztendőben sem érte azokét el. Mindezek alapján megállapíthatjuk – figyelembe véve az adott évek tekintetében a felmérésekben szereplő eltérő gazdasági kört is –,

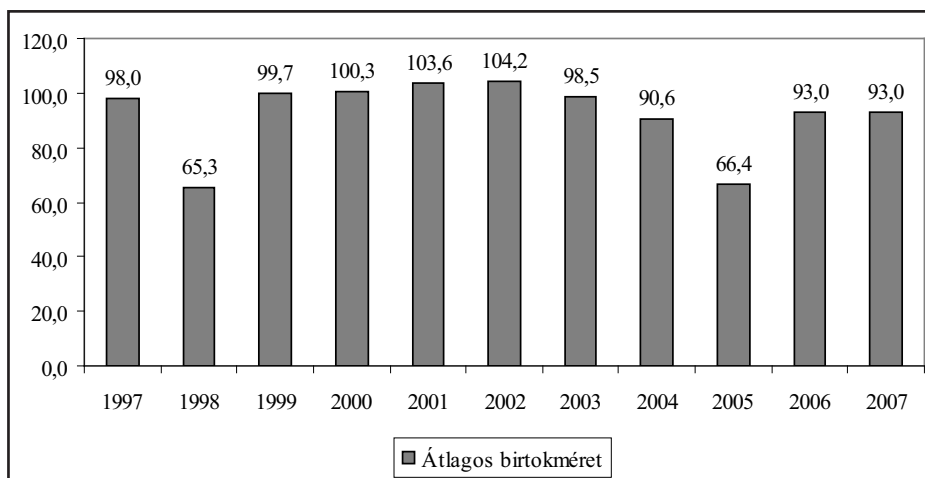
³ Az AKI tesztüzemi adatbázisába évről évre bevont gazdálkodói/vállalati kör nem azonos. Ezért esetünkben az egyes évek tekintetében a feltüntetett ökológiai gazdaságok számából nem lehet az országos tendenciákra következtetni. Az elmondottak az összehasonlítás tárgyát képező többi értékre és fajlagos mutatóra is érvényesek. Mindezek egyben az AKI tesztüzemi adatbázisának az egyes évek összehasonlítására vonatkozó használhatóságának a hiányosságaira is rámutatnak.

hogyan az egyes gazdaságtípusok esetében a birtokméret tekintetében szignifikáns különbség alapvetően nem állapítható meg. Mindez azonban nem mond ellent azon

sajátosságnak, amely szerint az ökológiai gazdaságok jelentős részére jellemző extenzívebb gazdálkodás indukálja is a na-

2. ábra

Átlagos birtokméret változása (1997-2007)

Forrás: Roszik, 2008 alapján saját számítás

2. táblázat

A vizsgált gazdaságok földhasználatának jellemzői (ha)

Év	Gazdaságtípus	Egyéni gazdaság	Társas gazdaság
2004	Ökológiai	99,17	411,00
	Konvencionális	90,45	943,40
2005	Ökológiai	128,70	642,50
	Konvencionális	91,09	726,70
2006	Ökológiai	91,17	366,50
	Konvencionális	88,58	687,40
2007	Ökológiai	92,91	283,53
	Konvencionális	89,67	691,24

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

gyobb méretet, de az ok-okozati összefüggés fordítottja is igaz.

Az ökológiai rendszer átlagosan 15%-kal több munkaerőt igényel, de ez az érték 7 és 75% között is váltakozhat (Brumfield et al., 2000). Az ökológiai termelésben általános a munkaerőigény növekedése, amelynek mér-

téke kultúránként igen változó lehet. Magyarországon végzett kutatások bebizonyították, hogy az öko őszi búza és az öko őszi árpa termesztésében többletmunkaerő-ráfordítás nem jelentkezett, azonban az öko napraforgó gyomosodásának leküzdésében alkalmanként igénybe kell venni a kézimun-

ka-erőt is (Radics, 2001), mivel a széles sortávú növényeknek kicsi a gyomelnyomó hatásuk. Annak ellenére, hogy a kézimunka-szükséglet csökkentése üzemi szinten ökonómiailag helyes stratégiát jelenthet, az ökológiai gazdálkodás magasabb munkaerő-szükséglete növelheti a vidéki területek munkaerőigényét (Wynen, 2003). Ismert tény, hogy az ökológiai gazdaságok többsége Magyarország azon régióiban helyezkedik el, ahol jelentős a munkanélküliség. Mun-

kanélküliség-csökkentő hatása különösen a képzetlen rétegekben jelentkezhet.

Hozzájárul ehhez, hogy a termesztett növények változatossága elosztja a munkaterheket az év folyamán (Wynen, 2003). Az ökológiai gazdálkodás fokozott munkaerőigénye - a nyugat-európai jóval magasabb bérszínvonal miatt - a versenyképesség szempontjából szintén előnyt jelent a magyar ökológiai gazdálkodóknak (Molnár – Mokry, 2000).

3. táblázat

A vizsgált gazdaságok munkaerő-állományának jellemzői (ÉME)

		2004		2005		2006		2007	
		öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.
Egyéni gazdaságok	ÉME/gazdaság	1,40	1,85	2,05	1,97	2,25	2,07	2,16	1,90
	ÉME/100 ha MT	1,41	2,05	1,59	2,16	2,47	2,37	2,32	2,12
Társas gazdaságok	ÉME/gazdaság	14,74	26,45	21,96	23,98	14,20	21,81	11,77	21,16
	ÉME/100 ha MT	3,59	3,34	3,42	3,47	3,87	3,30	4,15	3,06

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

Az ökológiai gazdaságok megemelkedett munkaerőigényét az egyéni gazdaságok esetében üzemi szinten a 2005-2007-es esztendőkre, míg 100 ha mezőgazdasági területre vetítve 2006-2007-es évekre igazolták vizsgálataink (3. táblázat). Mivel a társas ökológiai gazdaságok átlagterülete jelentősen eltér a konvencionálisoktól, itt egységnyi területre vetítve jelentkezik a munkaerőigény növekedése. Összességében elmondható, hogy az ökológiai gazdálkodásnak átlagosan 7-27%-kal magasabb az éves munkaerő-szükséglete 100 ha mezőgazdasági területre vetítve a 2006-2007-es esztendőkre vonatkozásában.

A szakirodalmi adatok átlagosan 10-30%-kal kisebb termésátlagról számol-

nak be az ökológiai termelésben (Mäder et al., 2002; Fejős et al., 2003; Pimentel et al., 2005). A tesztüzemi rendszerben mind a gabonafélék, mind a kapás kultúrák termésátlaga az évjáratok függvényében nagyon szélsőségesen változott, így csak részben igazolták a szakirodalmat.

Az értékesítési átlagárak egyre jobban közelítenek a „konvencionális” terményekéhez, azaz a piaci kínálat emelkedése miatt a realizálható magasabb ár („ökológiai felár”) évről évre csökken. A gabonafélék és a kapás kultúrák esetében átlagosan 10-20%-kal magasabb értékesítési átlagárat lehetett elérni az ökológiai gazdaságokban a konvencionálisakhoz képest (4. és 5. táblázat).

4. táblázat

Az egyéni gazdaságok bruttó termelési értékének alakulása (E Ft/ha MT)

	2004		2005		2006		2007	
	öko n=22	konv. n=1461	öko n=33	konv. n=1513	öko n=30	konv. n=1523	öko n=15	konv. n=1549
Értékesítés nettó árbevétele	106,95	169,65	109,07	185,00	154,76	217,79	210,38	226,09
Egyéb bevételek	20,71	21,31	57,83	57,18	0	13,71	15,04	32,90
Agrártámogatások	36,49	40,37	48,32	48,60	59,23	52,86	59,20	51,39
Bruttó termelési érték	164,15	231,33	177,11	250,29	213,99	284,36	284,62	310,38

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

5. táblázat

A társas gazdaságok bruttó termelési értékének alakulása (E Ft/ha MT)

	2004		2005		2006		2007	
	öko n=9	konv. n=425	öko n=12	konv. n=382	öko n=11	konv. n=380	öko n=8	konv. n=389
Értékesítés nettó árbevétele	187,11	346,56	227,98	352,02	214,29	315,82	167,71	393,86
Egyéb bevételek	8,44	29,92	68,75	74,50	21,28	50,24	20,35	44,05
Agrártámogatások	64,83	67,23	65,96	62,56	38,51	51,35	61,13	69,21
Bruttó termelési érték	260,38	443,71	321,09	443,22	274,08	417,41	249,19	507,12

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

A jelenlegi jogszabályok alapján az átállást követően 2004-ben 71 398,5 Ft/ha; 2005-ben 69 441 Ft/ha; 2006-ban 68 826 Ft/ha; 2007-ben 70 874 Ft/ha támogatáshoz juthatott egy szántóföldi növénytermelő ökológiai gazdaság (MVH, 2008; NAKP, 2008). A vizsgálatunkban szereplő tesztüzemi gazdaságok nem használják ki teljesen a rendelkezésükre álló állami szubvenciókat, tovább rontva piaci pozíciójukat a konvencionális gazdaságokkal szemben.

Az egyéni és a társas ökológiai gazdaságok vonatkozásában az értékesítés nettó árbevétele nem éri el a konvencionális gazdaságokét az alacsonyabb termésátlagok és a fokozatosan csökkenő értékesítési átlagárak következtében. Annak ellenére, hogy az egyéni és a társas ökológiai gazdaságok esetében az agrártámogatások fokozottan ennek a deficitnek az ellensúlyozására szolgálnak.

Vizsgálataink igazolták Mokry (2001) állításait, miszerint a költségek vonatko-

zásában két, egymással ellentétes folyamat tapasztalható. Míg egyes költségek csökkennek (pl. vásárolt anyagok költségei), addig mások növekedhetnek (pl. munkabér, gépi munka költségei). Ezek összeadódva különböző eredményt adnak, és régióként is eltérést mutatnak (6. és 7. táblázat).

Az ökológiai gazdálkodás költségigénye átlagosan 30-40%-kal alacsonyabb a hagyományos gazdálkodáshoz képest a vizsgált esztendő és gazdálkodói kör vo-

natkozásában. Az anyagköltségek alacsonyabbak, hiszen az ökológiai gazdálkodás szintetikus növényvédő szereket, műtrágyákat nem alkalmazhat, a helyettesítő termékek köre pedig nagyon szűk. A személyi költségek alakulása az egyéni ökológiai gazdaságok terén a munkaerő-állomány fokozatos növekedését tükrözi. A társas ökológiai gazdaságok ÉME-re jutó személyi jellegű ráfordításai meghaladják a társas konvencionális gazdaságokét.

6. táblázat

Az egyéni gazdaságok költségeinek alakulása (E Ft/ha MT)

	2004		2005		2006		2007	
	öko n=22	konv. n=1461	öko n=33	konv. n=1513	öko n=30	konv. n=1523	öko n=15	konv. n=1549
Anyagköltség	63,56	100,84	58,56	108,54	62,33	121,34	70,39	122,34
Személyi jellegű ráfordítások	8,80	14,49	12,51	16,74	19,63	19,84	21,31	24,04
Értékcsökkenési leírás	19,18	28,00	30,09	31,25	30,65	33,27	38,94	36,90
Igénybevett szolgáltatások költségei	25,80	28,30	29,05	30,40	25,29	30,57	28,19	35,41
Egyéb költségek	8,19	11,97	6,78	9,81	18,85	10,50	19,67	21,62
Költségek összesen	125,53	183,60	136,99	196,74	156,75	215,52	178,50	240,31

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

A segédüzemi költségek alakulását az üzemanyag ára, az igénybevétel gyakorisága és a gazdaság földterületeinek mérete, koncentrációja, azaz a szállítási távolságok befolyásolják (Szente, 2005). Az értékcsökkenési leírás egyik oldalon alacsonyabb lehet a műtrágyázó készülék és permetezőgép csökkent használata miatt, más oldalról a mechanikai gyomszabályozás és talajművelés növekvő fontossága

magasabb gépmunka-költségekkel járhat (Fowler et al., 1998; Fehér, 2002). Az értékcsökkenési leírás nagyságát alapvetően a vásárolt gépek/eszközök részaránya határozza meg. A vizsgált ökológiai gazdaságok gépállományában több új mezőgazdasági gép/eszköz található, amely a 2003-ig – viszonylag kevés adminisztrációval, pályázat nélkül – igénybe vehető géptámogatásoknak volt köszönhető.

7. táblázat

A társas gazdaságok költségeinek alakulása (E Ft/ha MT)

	2004		2005		2006		2007	
	öko n=9	konv. n=425	öko n=12	konv. n=382	öko n=11	konv. n=380	öko n=8	konv. n=389
Anyagköltség	81,94	172,89	125,36	185,21	131,44	189,66	77,52	220,19
Személyi jellegű ráfordítások	67,84	69,00	70,02	74,30	76,66	71,49	66,13	78,02
Értékcsökkenési leírás	20,11	29,27	22,69	33,81	30,61	34,91	62,31	37,91
Igénybevett szolgáltatások költségei	38,18	57,28	40,30	58,63	39,93	57,05	62,38	65,63
Egyéb költségek	40,39	59,04	39,07	57,70	6,63	55,76	8,16	59,17
Költségek összesen	248,46	387,48	297,44	409,65	285,27	408,87	276,50	460,92

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

Az ökológiai termékek esetében a fogyasztók által közvetlenül nem érzékelhető tulajdonságok adják a termék különlegességét, értékét. Emiatt a vásárló számára egy független minősítő szervezet által garantálni kell, hogy a termék megfelel a követelményeknek. A termékek el-

lenőrzéséért és a minősítésért a tanúsító szervezetek díjazást kérnek, amely egyéb költségként jelentkezik, az értékesített termék árának mintegy 2%-a. A kibocsátott védjegyek legfőbb funkciója a termékek megkülönböztetősége, az ökológiai gazdálkodás feltételeinek megfelelő

8. táblázat

Az egyéni ökológiai és konvencionális gazdaságok jövedelmezőségi mutatói (E Ft/ha MT)

Megnevezés	2004		2005		2006		2007	
	öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.
Üzemi tevékenység eredménye	38,62	47,73	40,12	53,55	57,24	68,84	119,18	81,44
Termelésiérték-arányos jövedelmezőség, %	20,90	17,90	19,94	18,74	23,57	22,00	41,49	24,80
Munka jövedelmezősége, 1000 Ft/ÉME	2641	2340	2556	2523	2417	3027	5096	3946

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

előállítás tanúsítása. Ha a csomagoláson feltüntetésre kerül egy tanúsító szervezet védjegye, akkor ezért védjegyhasználati díjként a termék árának 2,5-3%-át számítja fel a szervezet. Kivételt képez ez alól az új EU-logó, amikor is eltekintenek a licenc díjfizetési kötelezettség alól, viszont a logó kizárólag az Európai Unióban termelt ökológiai termékekre kerülhet rá. Az árukísérő tanúsítvány díja a termék nettó

eladási árának 1%-a + 15% ÁFA (Roszik, 2008).

A vizsgált időszakban az egyéni ökológiai gazdaságok jövedelmezőségi mutatói javultak (8. táblázat). Mindezt a fennálló támogatási rendszer lehetőségeinek kihasználása, a minőségi termékek iránti kereslet növekedése, az értékesítési módok (ökopiacc, közvetlen termelői értékesítés), valamint a kedvezőbb időjárási feltételek idézték elő.

9. táblázat

A társas ökológiai gazdaságok eredménykimutatásának főbb tételei, jövedelmezőségi mutatók (E Ft/ha MT)

Megnevezés	2004		2005		2006		2007	
	öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.	öko	konv.
Üzemi tevékenység eredménye	25,62	29,92	23,65	33,57	-24,89	34,84	-2,97	44,47
Termelésiérték-arányos jövedelmezőség, %	6,22	3,98	19,69	4,73	-12,00	7,04	-1,60	7,09
Munka jövedelmezősége, 1000 Ft/ÉME	1712	1843	3081	2013	628	2353	1149	2721

Forrás: AKI Tesztüzemi Rendszerének adatbázisa, 2004-2007

A 2004-2005-ös évekkkel szemben, amikor nyereségesen működtek a társas ökológiai gazdaságok, 2006-tól már e vállalkozói körnél veszteségek mutatkoztak. Ez elsősorban az értékesítés nettó árbevételének csökkenésére vezethető vissza. Ezzel szemben a konvencionális gazdaságok esetében nem tapasztalható ilyen anomália (9. táblázat).

A jelenlegi helyzetben megoldást jelenthet, ha az ökológiai gazdaságok piaci pozíciójuk erősítése, illetve javítása érdekében vertikális integrációkba tömörülnek, vagy az ökológiai termékek hozzáadott értékét a feldolgozó kapacitások létesítésével, bővítésével növelik. Vertikális integráció kialakítására azért látunk lehetőséget, mert

nem „dömpingáruról” van szó, azaz kisebb tételeket kell egymástól viszonylag izolált, kicsi alkuerővel rendelkező termelőknek értékesítenie. Mindez egy ernyőszervezet létrehozásával indulna, amely összefogja a részt vevő ökológiai gazdálkodókat, biztosítja az input-output kapcsolatokat. Ennek alapján folyamatosan, egyenletesen lehetne homogén áruval akár a nagyobb áruházláncokat is ellátni. A közösségi marketing szerepe is nélkülözhetetlen lehet ebben a folyamatban, hiszen egy közös logó kialakítása – akár regionális, vagy kistérségi szinten – növelné a felismerhetőséget, ugyanakkor a marketing- és logisztikai költségek megoszlanának a tagok között.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Agrárgazdasági Kutató Intézet Tesztüzemi Rendszerének Adatbázisa (2004-2006) – (2) Alvincz J. (2007): A paradigmaváltás szükségességének jelei a mezőgazdaságban *Gazdálkodás*, 51. évf. 6. sz. 72-78. pp. – (3) Brumfield, R. G. – Rimal, A. – Reiners, S. (2000): Comparative cost analyses of conventional, integrated crop management, and organic methods. *HortTechnology* 10 (4), 785-793. pp. – (4) CAC/GL 32. (1999): Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods, Codex Alimentarius Commission, Point 7. – (5) Fehér A. (2002): Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági aspektusai. *Gazdálkodás*, 46. évf. 6. sz., 13-22. pp. – (6) Fowler, S. – Lampkin, N. – Midmore, P. (1998): Organic Farm Incomes in England and Wales. Welsh Institute of Rural Studies, University of Wales, 100 p. – (7) Járasi É. Zs. (2004): Az ökológia gazdálkodás növekedési ütemének vizsgálata az EU-15 országokban és Magyarországon. *Gazdálkodás* 48. évf. 4. sz. 59-66. pp. – (8) Járasi É. Zs. (2005): The future prospects of organic farming in Central and Eastern European countries. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* 7 (6), 43-47. pp. – (9) Kissné Bársony E. (2000): Az ökológiai gazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az Agenda 2000 tükrében. Agrárgazdasági tanulmányok 2. sz., AKII, Budapest – (10) Mokry T. (2001): Az ökológiai gazdálkodás perspektívái Magyarországon az EU-csatlakozás tükrében. PhD értekezés. Szent István Egyetem, Gödöllő, 10-15. pp. – (11) Molnár J. – Mokry T. (2000): Az ökológiai gazdálkodás fejlődése és perspektívái Magyarországon. *Gazdálkodás* 44. évf. 4. sz., 56-62. pp. – (12) Pimentel, D. – Hepperly, P. – Hanson, J. – Siedel, R. – Douds, D. (2005): Environmental, Energetic and Economic Comparisons of Organic and Conventional Farming Systems. *ÖkoScience* Vol. 55 No. 7 July 2005 573-582. pp. – (13) Radics L. (szerk.) (2001): Ökológiai gazdálkodás. Általános kérdések. Növénytermesztés. Állattenyésztés. Dinasztia Kiadó. Budapest – (14) Roszik P. (2008): Jelentés a Biokontroll Hungária Közhasznú Társaság 2007. évi tevékenységéről. Budapest, 4-5. pp. – (15) Sente V. (2005): Az ökoéletmiszerek termelésének, kereskedelmének gazdasági és piaci összefüggései. PhD értekezés. Kaposvár – (16) Takács I. – Takács-György K. – Járasi É. (2001): Viable Farm Size of the Ecological Farming. XLIII. Georgikon Napok, Keszthely. Konferencia kiadvány I. 185-189. pp. – (17) Wynen, E. (2003): What are the key issues faced by organic producers? In: OECD, ed. *Organic Agriculture Sustainability, Markets and Policies*. Organisation of Economic Cooperation and Development, Paris, 207-220. pp. – (18) MVH (2008) – (19) NAKP (2008)